

Els advocats de Barcelona, 1830-1880

Stephen Jacobson*

Barcelona Quaderns d'Història, 6 (2002)

En el segle XIX, els advocats de Barcelona es trobaven entre la gent més important de la ciutat. Les seves xarxes s'estenien per les quatre províncies de Catalunya, que es corresponien amb la jurisdicció de l'Audiència, la cort d'apel·lacions regional, instal·lada a la denominada aleshores Casa de la Diputació, avui Palau de la Generalitat. La major part dels advocats vivia pels voltants de la plaça de Sant Jaume, centre de l'activitat jurídica, i les seves oficines solien estar als mateixos edificis o pisos en què vivien. Al principi del segle XX, la construcció de la Presó Model de Barcelona (1904) i del Palau de Justícia (1911) i la instal·lació del Col·legi d'Advocats en la seva seu actual del carrer de Mallorca (1924) van alterar aquesta distribució d'oficines. Amb l'ús cada vegada més generalitzat del telèfon, la comunitat jurídica es va anar escampant per l'Eixample, un districte que encara avui compta amb força oficines d'advocats. Però durant el segle XIX, la majoria dels advocats, procuradors i notaris restaven en una còmoda proximitat als tribunals i a les principals institucions administratives, situades a la ciutat vella.¹

La situació geogràfica de l'Audiència estava en consonància amb la importància dels advocats en els centres socials, econòmics i polítics de la vida urbana. Cal destacar, però, que aquest fet relativament poc controvertible s'ha considerat fins fa ben poc un fet natural, i no s'ha estudiat amb deteniment. Això no només ha passat en el cas de Barcelona, sinó també a la immensa majoria de les altres ciutats europees. Les primeres generalitzacions sobre els cercles intel·lectuals i professionals de Catalunya tendien a seguir, com a tot arreu, una pauta marxis-

* King's College, University of London.

1. Sobre els llocs de residència dels advocats i procuradors a mitjan segle XIX, vegeu Albert GARCIA ESPUCHE i Manuel GUÀRDIA BASSOLS, *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona, La Magrana, 1996, fig. 87. Per a l'evolució de les residències de professionals liberals, de comerciants i d'altres grups, de 1876 a 1923, vegeu Albert GARCIA ESPUCHE, Manuel GUÀRDIA, Francisco Javier MONCLÚS i José Luis OYÓN, «Barcelona», dins Manuel GUÀRDIA, Francisco Javier MONCLÚS i José Luis OYÓN (ed.) *Atlas histórico de ciudades europeas. Península Ibérica*, Barcelona, Salvat, 1994, pàg. 80.

ta-gramsciana força predictable. D'acord amb aquesta fórmula, els advocats i altres professionals eren considerats com a 'intel·lectuals orgànics' de la classe burgesa, encarregats d'articular i difondre la ideologia hegemònica, supeditada als interessos econòmics dels financers i dels propietaris agraris. Afortunadament, els historiadors han descartat aquesta interpretació superficial o si més no esbiaixada ideològicament, i han observat que els professionals també tenien els seus propis objectius independents i actuaven segons els seus interessos, que responien a algunes tendències identificables.²

Algunes contribucions importants ens poden ajudar a centrar-nos i a plantejar-nos preguntes. Jordi Casassas ha descrit exhaustivament la multitud de contribucions de les associacions professionals als moviments intel·lectuals i polítics del catalanisme emergent.³ A més, hi ha dos estudis monogràfics: el de Ramon Garrabou, *Enginyers industrials, modernització econòmica i burgesia a Catalunya (1850-inicis del segle XX)*, que és la interessant història d'una professió nova íntimament lligada amb la industrialització;⁴ i l'obra de Casimir Martí, *L'església de Barcelona (1850-1857)*, que analitza la història tant del clergat alt com del baix en el moment crucial en què l'Estat liberal reorganitzava la professió de l'Antic Règim d'acord amb el Concordat de 1851.⁵ Tal com demostren aquests autors, ambdues professions tenien uns nivells d'autonomia limitats: els sacerdots, igual que els oficials militars, restaven sotmesos a unes jerarquies burocràtiques internes molt estrictes, mentre que els enginyers industrials treballaven literalment com a empleats en el mateix espai que els directius de les fàbriques. Ni els uns ni els altres no estaven organitzats independentment ni desenvolupaven les relacions entre professional i client característiques de les denominades *professions liberals*: advocats, metges, arquitectes, etc. El grup dels arquitectes encara es presenta com un buit historiogràfic notable, que en part queda compensat en aquest mateix volum.

En el segle XIX, l'advocat representava la quinta essència del professional liberal, si més no perquè les estratègies organitzatives d'aquesta professió i el

2. Per a una aproximació marxista gramsciana sobre l'articulació de la ideologia nacionalista per part dels professionals del dret a Catalunya, vegeu Jordi SOLÉ-TURA, *Catalanismo y revolución burguesa*, Madrid, EDUCESA, 1970, pàg. 15-19. L'obra canònica entre les aproximacions sociològiques a les professions és la de Magali SARFATTI LARSON, *The Rise of Professionalism: A Sociological Analysis*, Berkeley, University of California Press, 1977. Per a una crítica històrica d'aquesta aproximació, vegeu Konrad H. JARAUSCH, «The German Professions in History and Theory», dins Konrad H. JARAUSCH i Geoffrey COCKS (ed.), *German Professions, 1800-1950*, Oxford, Oxford University Press, 1990, pàg. 9-24; i Gerald L. GEISON, «Introduction» dins Gerald L. GEISON (ed.), *Professions and the French State, 1700-1900*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1983, pàg. 1-11. Per a un bon resum de la crítica historiogràfica de la primera onada d'aproximacions sociològiques, vegeu Michael BURRAGE, «Introduction: The Professions in Sociology and History», dins Michael BURRAGE i Rolf TORSTENDAHL (ed.), *Professions in Theory and History*, Londres, Sage, 1990, pàg. 1-23.
3. Jordi CASASSAS i YMBERT, *Intel·lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920)*, Barcelona, Els Llibres de la Frontera, 1989; *Entre Escila i Caribdis. El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*, Barcelona, La Magrana, 1990, pàg. 135-182; i Jordi CASASSAS (coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, Barcelona, Pòrtic, 1999.
4. Ramon GARRABOU, *Enginyers industrials, modernització econòmica i burgesia a Catalunya (1850-inicis del segle XX)*, Barcelona, L'Avenç, 1982.
5. Casimir MARTÍ, *L'església de Barcelona (1850-1857)*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1994.

seu poder corporatiu influïen en altres grups que aspiraven a aconseguir un estatus social privilegiat anàleg. De les tres grans professions (dret, religió i medicina), els advocats eren els únics que van emergir de la caiguda de l'Antic Règim en millors condicions que les d'abans; els professionals dels altres dos rams no van ser ni tan hàbils ni tan afortunats. El metge de formació universitària, poc efectiu des de feia temps en tasques de cura, veia com la seva pràctica era superada pels cirurgians, tant els il·lustrats com els populars, que utilitzaven mètodes curatius menys ritualístics però més efectius.⁶ El clergat també va veure com el seu estatus social i la seva influència política s'esvaïen per raons ideològiques, i, d'altra banda, es resistia a adaptar-se a les revelacions de l'empirisme i el mètode científic. L'advocat i el jurista, en canvi, van ser més hàbils. Les seves creences eren més flexibles i van transformar amb destresa la seva pràctica, glossant la jurisprudència perquè es correspongués amb les exigències d'un mercat liberal, d'una cultura intel·lectual positivista i d'un Estat constitucional. La meitat del segle XIX apareixia a la majoria com un bon moment per esdevenir advocat, no només per la quantitat de feina existent en aquest camp, sinó també per la seva qualitat.⁷

Pràctica professional i inclinacions polítiques

Els advocats, com els sacerdots, metges i banquers de la ciutat, tenien uns hàbits de treball i unes inclinacions ideològiques semblants a les dels seus col·legues de la resta del continent europeu. Els despatxos d'advocats i els tribunals, com les fàbriques, les esglésies i les presons, eren llocs molt similars a tot Europa. El fet d'exercir l'ofici en una ciutat que anava rebent onades aparentment inacabables i doloroses de violència reaccionària i revolucionària, va fer que els advocats s'anessin decantant de manera comprensible cap al centre de l'espectre polític. En general, eren homes d'ordre en temps de turbulències, gent que treballava mentre una economia insegura encara causava alts i baixos espectaculars i el futur econòmic del client concret sovint depenia del resultat d'un plet. Els lletrats treballaven en un sistema polític i jurídic que feia pudor d'oligarquia i de corrupció, on alguns s'hi veien implicats i altres no. Després d'aconseguir èxit a la universitat, als tribunals o com a aprenent al despatx d'algun jurista poderós, un advocat prometedor podia aspirar a exercir algun càrrec polític en el govern municipal o provincial. Com a norma general, la major part dels advocats polítics s'adherien als partits monàrquics, tot i que uns quants es decantaven per

6. Aquest és clarament el cas de Barcelona, on el Col·legi de Cirurgians de la ciutat va fer les funcions de precursor de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, mentre que la Facultat de Medicina de la Universitat de Cervera era una institució decrepita. Vegeu Manuel USANDIZAGA SORALUCE, *Historia del Real Colegio de Cirugía de Barcelona*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1964, i Ernest LLUCH, *Las Españas vencidas del siglo XVIII*, Barcelona, Crítica, 1999, pàg. 117-120.

7. La freqüència dels plets va anar augmentant durant les dècades centrals del segle XIX, tal com demostra l'examen de les sentències de l'Audiència. L'any 1829, els jutges de l'Audiència van emetre 364 decisions i, el 1865, el nombre havia augmentat fins a 787. Vegeu ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), Real Audiència, *Conclusiones Civiles*, 1829, i *Registros de Sentencias y Autos*, 1865.

la tendència republicana o l'absolutista. Alguns d'ells eren membres dels ajuntaments o bé diputats provincials, mentre que un grup selecte es convertien en diputats o senadors a les Corts espanyoles de Madrid.

Però el poder i la influència no depenien únicament de la capacitat notable de la professió per servir com a camp de reclutament de l'elit política. Alguns advocats tenien una xarxa complexa de relacions que s'estenia de manera radial des de l'Audiència cap als jutjats de districte disseminats per les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, i fins als territoris coberts per aquests jutjats. A més, les mateixes associacions professionals –especialment el Col·legi d'Advocats i l'Acadèmia de Jurisprudència– també eren membres importants de la vida corporativa municipal. La immensa majoria dels advocats no tenien cap mena d'aspiració política. Si alguns dels més distingits no perseguien la carrera política, per als que eren menys prominents o més pràctics la possibilitat no era gaire atractiva; la seva prioritat era mantenir-se en l'exercici o convertir una pràctica laboriosa i mediocre en un negoci més profitós. El dret era un exercici força materialista i exigent, més adequat per a aquells que eren estudiosos, molt treballadors i ambiciosos, amb una bona reputació i bons contactes. Alguns advocats d'èxit treballaven com a administradors de propietats, secretaris de companyies o assessors de consells d'administració; d'altres entraven al cos funcional de magistrats, secretaris o fiscals de la judicatura, i un nombre reduït aconseguia fer-se un lloc als tribunals especialitzats eclesiàstics o militars. Però en la gran majoria dels casos, l'advocat havia de buscar-se plets per guanyar-se la vida.

La justícia ordinària es distribuïa entre els jutjats de districte, que normalment atenien casos en primera instància, i l'Audiència, que funcionava principalment com a tribunal d'apel·lació. Fins al Sexenni Democràtic, els jutjats i l'Audiència estaven situats a la Casa de la Diputació, però arran de la Revolució de 1868 els primers es van traslladar al Palau Reial, a on també es van instal·lar els tribunals municipals, creats el 1871. Aquest casal, que els residents de la Barcelona actual tenen oblidat des de fa molt de temps i que era a la plaça de Palau, havia estat, des de mitjan segle XVII, la residència dels virreis, i més tard ho fou dels capitans generals. El 1840, Isabel II s'havia apropiat del palau per utilitzar-lo com a residència exclusiva per a la família reial, però en exiliar-se el 1868, l'edifici es va convertir en candidat clar per exercir-hi funcions més útils. En teoria, era un espai ampli, que hauria pogut servir per a una distribució folgada de la justícia –si no àgil–, si no s'hagués cremat del tot en circumstàncies extremament sospitoses, el dia de Nadal de 1875.⁸ Això va provocar una situació inexplicable, en què els jutges es van posar a treballar a les seves pròpies cases durant mesos, abans que les autoritats traslladessin aquests jutjats a emplaçaments que més tard van ser descrits com a “infectes” pels advocats que els van freqüentar i que hi van

8. El Palau s'havia subhastat durant la Primera República, i es va incendiar completament el 1875. Tal com explica Conrad Roure, sembla que els compradors de l'edifici havien contractat uns incendiaris perquè temien que el govern de la Restauració es fes enrere en la venda. Després de l'incendi, es van construir altres edificis en el mateix lloc. Vegeu Conrad ROURE, *Recuerdos de mi larga vida*, edició a cura de Josep PICH I MITJANA, Vic, Eumo i Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, 1998, vol. VIII (*La restauración de los Borbones*), pàg. 51-54.

debatre, a les seves sales, durant uns quaranta anys.⁹ La ubicació d'aquests jutjats sempre es va considerar temporal, tenint en compte que el seu destí definitiu, igual que el de l'Audiència, havia de ser el Palau de Justícia, un edifici d'una arquitectura esplèndida, que es va començar l'any 1887 però que no es va poder acabar fins una data tan tardana com el 1911.

Els tribunals militars van seguir en possessió d'una autoritat jurisdiccional important, i tot i que els advocats civils no hi podien treballar, aquests tribunals estaven oberts a oficials militars selectes que posseïen llicenciatures en Dret. Aquests jutjats també donaven treball a diversos llicenciats en Dret com a secretaris i fiscals.¹⁰ El Jutjat de la Marina comptava amb un grapat d'advocats entre el seu personal; s'ocupava de temes relatius als seus homes i les seves activitats no cridaven gaire l'atenció ni originaven escàndols. Aquest no era el cas del Jutjat de Guerra, que acostumava a reunir-se al carrer de la Mercè i tenia les seves pròpies presons, les considerades més infames, com la de la Ciutadella i la del castell de Montjuïc. Supervisat pel capità general, la tasca diària d'aquest Jutjat es limitava en gran part a tractar casos relacionats amb els militars, però se li va donar més poder per transformar les seves actuacions i ampliar-ne l'abast, i també com a clar instrument de repressió durant els estats de setge i altres moments. Les sentències dures i injustes dictades contra els presumptes líders i conspiradors revolucionaris feien entendre que el llegat de la Inquisició es mantenia viu i en bones condicions en l'esfera militar.¹¹ Les barbaritats de la justícia militar indignaven amb freqüència l'opinió pública, però quedaven sense apel·lació en l'àmbit jurídic.

Els tribunals eclesiàstics eren llocs on treballava un petit grup d'advocats que podien atreure clients entre el clergat o les persones que tenien problemes amb les autoritats espirituals. El títol universitari que habilitava per exercir el dret es deia tècnicament llicenciatura en Dret Civil i Canònic, de manera que tots aquells que es llicenciaven rebien la formació i eren aptes per poder treballar en la matèria. Per a aquells que eren prou piadosos per esperar que els atengués el vicari general o els seus substituïts, aquests tribunals oferien una alternativa viable als de la justícia ordinària.¹² Tot i que la jurisdicció eclesiàstica va anar disminuint al llarg del segle, eren molts els advocats que s'hi van dedicar. La més important de les diverses jurisdiccions eclesiàstiques era el Tribunal Eclesiàstic,

9. Amadeu HURTADO, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*, Barcelona, Ariel, 1964, vol. 1, pàg. 13. Hurtado explica que, després de l'incendi, tant els jutjats de districte com els municipals es van traslladar a l'exconvent de Sant Gaietà, a la plaça de Santa Anna, però que, a la meitat de la dècada de 1890, els jutjats de districte van tornar a ser traslladats a un vell hotel situat a la plaça d'Antoni López, que més tard va ser destruït arran de l'obertura de la Via Laietana.
10. Notícies sobre la justícia i els procediments militars, a Alejandro BACARDÍ, *Nuevo Colón o sea tratado del derecho militar de España y sus Indias*, Barcelona, Ramírez, 1878, 3 vol. (3a ed.).
11. Vegeu, per exemple, J. DEL CASTILLO, *La Ciudadela inquisitorial de Barcelona o las víctimas inmoladas en aras del atroz despotismo del conde de España*, Barcelona, 1855; Gonzalo SERRACLARA, *La nueva inquisición. Proceso del Diputado Serraclara y sucesos ocurridos en Barcelona el día 25 de Setiembre de 1869*, Barcelona, López, 1879; i Pere COROMINES, *Els anys de joventut i el procés de Montjuïc* (ed. Max CAHNER i Joan COROMINES), Barcelona, Curial, 1974.
12. Sobre el dret eclesiàstic i els seus procediments, vegeu José ELÍAS DE MOLINS, *Manual de derecho administrativo, civil y penal de España y Ultramar para uso del clero parroquial*, Barcelona, Subirana, 1894, 2 vol. (2a ed.).

instal·lat al Palau Episcopal, que generalment s'ocupava d'affers interns de l'Església. Aquesta era l'especialització de Pau Valls, un canonista distingit i un dels advocats més pròspers de la ciutat durant les dècades de 1850 i 1860, que a més va ser un dels primers col·laboradors dels incipients moviments del catalanisme cultural.¹³

Felip Vergés i Permanyer fou un canonista que mereix una atenció especial, si més no perquè va personificar el front reaccionari de la professió. El seu carisma i les seves conviccions rígides, per no dir autoritàries, li conferien una personalitat pintoresca, sense deixar de ser una figura controvertida i intimidatòria. Cosí de Francesc Permanyer, de qui va ser company a la Universitat de Barcelona, Felip Vergés va ser un dels líders institucionals més destacats, com a professor de dret canònic i president de l'Acadèmia de Jurisprudència durant un temps. La seva fama també venia de la seva trajectòria d'orador apassionat i agressiu, que es va convertir en sacerdot després que la seva dona morís i el deixés amb vuit fills. A l'Església, Vergés va aconseguir tant de prestigi que se'l podria haver considerat successor de Balmes,¹⁴ fins que la torxa va passar finalment al deixeble de Vergés, Josep Torras i Bages.¹⁵ Manuel Duran el va descriure pòstumament i de manera afectuosa com a “bufón”,¹⁶ però si el capellà hagués estat viu per sentir aquestes paraules, Duran no s'hauria atrevit a pronunciar-les. Sens dubte, el pitjor moment de Vergés va ser l'1 de maig de 1872, quan, com a degà de la Facultat de Jurisprudència, es va convertir en objectiu visible per a les autoritats democràtiques de la monarquia d'Amadeu. Arrestat fora del seu despatx a la Universitat al cap de pocs dies que Don Carlos hagués travessat la frontera cap al territori espanyol, va ser alliberat després de passar uns quants dies detingut.¹⁷

Els advocats penalistes eren un component nombrós i important dins la professió. Entre ells hi havia els “advocats dels pobres”, defensors públics que representaven els pobres a canvi d'obtenir l'exempció en l'impost de la contri-

13. Els advocats amb més èxit econòmic de la ciutat es poden determinar analitzant les llistes de la *Contribución industrial y profesional*. Durant les dècades de 1850 i 1860, Pau Valls apareixia de manera regular en la classe més alta, en companyia d'especialistes en dret civil i mercantil de renom com ara Permanyer, Barret, Pons i Fuster, Castellar, Vilaseca i Mogas, Puig i Llòzer, Illas i Vidal, Guerra, Borrell i Monmany, Elias, i Ferrer. Per a informació sobre la contribució, vegeu: *AHCB* (Arxiu Històric Municipal de Barcelona), 1J-IX, *Indústria i Comerç*; i *ACA*, *Contribución Industrial de Barcelona*.

14. Vergés va pronunciar el panegíric a Balmes quan se'n van enterrar les restes al claustre de la catedral de Vic. Felipe VERGÉS Y PERMANYER, *Oración fúnebre que en las solemnes exequias celebradas en la Sta. Iglesia Catedral de Vich el día 4 de julio de 1865, con motivo de la colocación de los restos mortales del Dr. D. Jaime Balmes Pbro. en el nuevo monumento levantado en los claustros de la misma Catedral*, Vic, 1865.

15. Les lliçons de Vergés foren recollides i publicades per Torras i Bages. Vegeu Felipe VERGÉS, *Apuntes de Derecho Canónico. Tomados de la Explicación del Dr. D. Felipe Vergés, Pbro.*, Barcelona, J. Martínez, 1867.

16. Manuel DURAN Y BAS, *Ensayo Biográfico del Doctor D. Felipe Vergés y Permanyer y del excelentísimo señor D. Melchor Ferrer y Bruguera, Marqués de Cornellá*, Barcelona, Imprenta Barcelona, 1891, pàg. 13.

17. Per al cas de Vergés, vegeu *Diario de Barcelona*, 2-V-1872 (pàg. 4.254); 3-V- 1872 (pàg. 4.362); 10-V-1872 (pàg. 4.674). Es pot trobar més informació sobre Felip Vergés i Permanyer, a l'Arxiu General i Històric de la Universitat de Barcelona (AGHUB).

bució professional. Aquests eren llocs de treball cobejats pels advocats acabats de llicenciar. En general, i fins i tot després de completar aquesta tasca durant uns anys, els advocats joves acostumaven a seguir defensant delinqüents per tal d'adquirir experiència de tribunal. Amb l'excepció d'aquells que acabaven fent-se un nom en casos molt ben pagats o famosos, com ara els delictes de guant blanc o les ofenses publicades a la premsa, el dret penal era, en general, més una fase per la qual calia passar que no pas una especialització per desenvolupar. Un advocat jove procurava convertir aquesta pràctica en un exercici civil o mercantil per garantir-se uns ingressos més estables. L'advocat penalista solia estar envoltat d'una clientela heterogènia però estable: estafadors, contrabandistes, xantatgistes, falsificadors, prostitutes, petits lladres, segrestadors, vàndals, assassins, etc. Fins que no es van instituir les reformes penals il·lustrades a la dècada de 1880, els casos criminals no difereïen gaire dels civils. És a dir, els magistrats de l'Audiència escoltaven les argumentacions orals i revisaven els veredictes escrits emesos pels jutjats de districte, on les intervencions de l'advocat es limitaven a fer mocions sobre paper i interrogatoris escrits. Els advocats defensors anaven i venien entre els jutjats de justícia ordinària i la presó, un lloc decrepít i superpoblat, situat al carrer de la Lleialtat i que havia estat un convent per a seminaristes abans que els incendis de 1835 el malmetessin seriosament.¹⁸

Els camps d'exercici de l'advocat no es corresponien d'una manera directa amb les seves preferències ideològiques, però sí que es poden percebre algunes tendències destacades. Així com els advocats canonistes com per exemple Vergés s'associaven d'una manera lògica amb la defensa del tron i de l'altar, alguns dels penalistes d'èxit de la ciutat dirigien els moviments polítics republicans. Cap a la meitat del segle, l'advocat defensor més famós era Manuel Josep de Torres, home de caràcter conservador i expert cèlebre en dret civil i mercantil, que exercí el càrrec de degà del Col·legi d'Advocats entre 1864 i 1873, el mandat més llarg del segle. Això no obstant, fins i tot en el seu temps, Torres va ser considerat una mica excèntric, per la seva afició per les causes cèlebres més punxegudes.¹⁹ La biografia de Fermín Villamil, un líder republicà federal, revela una relació més usual entre pràctica professional i política. Establert a Madrid, Villamil es va associar en primer lloc amb els naixents cercles republicans de Barcelona després de passar un temps a la ciutat formant part de l'equip legal que defensà l'acusat de la causa més cèlebre del segle, coneguda com el Cas Fontanellas (1861-1864). Empresonat durant períodes curts per la seva defensa entusiasta i finalment infructuosa, Villamil i el seu col·lega més experimentat, José Indalecio Caso, es van enfrontar a Torres

18. Per a una crítica mordaç de les condicions d'aquesta presó unida al blasme de la corruptibilitat dels seus funcionaris, vegeu Pedro ARMENGOL Y CORNET, *La nueva cárcel de Barcelona. Memoria que en el acto de inaugurarse sus obras por el excelentísimo señor Presidente del Consejo de Ministros el 3 de junio de 1888*, Barcelona, Jepús, 1888, pàg. 11-13.

19. Per a referències biogràfiques sobre Manuel Josep de Torres, vegeu Manuel DURAN Y BAS i Conrado ROURE, *Sesión celebrada por el Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona, el día 27 de mayo de 1886 para la inauguración de la Galería de Retratos de Jurisconsultos Catalanes*, Barcelona, Casa Provincial de Caridad, 1887, pàg. 9 i 17-18. Duran remarca que Torres va aconseguir fama per la seva participació en un gran nombre de causes cèlebres, que incloïen les de "*Canela, de Fiol, de Bofill y otras*".

i Ricard Ventosa.²⁰ La tendència de l'elit republicana federal de venir de les files dels penalistes defensors va augmentar al llarg del segle, un cop el jurat va haver creat una sortida i un terreny d'aprenentatge per a aquells que tenien una traça especial en l'ús de la retòrica populista.²¹ Durant la Restauració, els criminalistes Francesc Vallès i Ribot i Joan Sol i Ortega van encapçalar la branca barcelonina de les fraccions federal i centralista del Partit Republicà, respectivament.²²

Els pocs advocats republicans federals i masons mai no es van decidir a organitzar una crítica dura i sostinguda contra les opinions conservadores i les creences catòliques dels seus col·legues dintre de les institucions i associacions professionals. Hi havia altres llocs més apropiats per aquestes empreses. Ben al contrari, quan treballaven deixaven la política a una banda i tendien a ser participants assidus, ben disposats i educats en els diversos fòrums de la sociabilitat d'elit. L'oposició i la combativitat eren les virtuts de l'advocat modern, tal com ho eren el decòrum i la deferència. Conrad Roure i Gonçal Serraclara van ser els dos republicans més participatius en les associacions professionals, i tots dos junts van ocupar un lloc en la junta directiva del Col·legi d'Advocats durant els primers quinze anys de la Restauració. Igual que Vergés, Serraclara també va anar a la presó durant el Sexenni, tot i que la seva estada va ser més llarga, i es va haver d'enfrontar a un destí potencialment molt més dur. Implicat en les revoltes de setembre de 1869, un tribunal militar el va declarar culpable i el va condemnar a mort. Més tard, la sentència va ser commutada.²³

Els advocats més destacats i rics eren els experts en dret mercantil. El grup incloïa persones tan reconegudes en el món de la indústria i la política com ara Josep Ventosa i Palaudàries, Ramon Martí d'Eixalà, Francesc Permanyer, Joan Illas i Vidal, Francesc Barret, Manuel Josep de Torres, Ramon Castellar, Manuel Du-

20. Tot i que Ventosa era l'únic advocat de qui hi ha constància, Caso va declarar que la família dels Fontanellas comptava amb l'ajut de vuit advocats més: Joan Busquets, Lluís Gonzaga de Pons i de Fuster, Manuel Josep de Torres, Francesc Barret, Joan Illas i Vidal, Francesc Permanyer i Ricard Ventosa. Vegeu José Indalecio CASO, *Nueva Exposición de hechos para la defensa de D. Claudio Fontanellas y noticia de unos papeles falsos, agenciados en ideas para probar de nuevo que dicho procesado es Claudio Feliu. Opúsculo ameno y edificante*, Madrid, Santa Coloma, 1864, pàg. 34. Per a la participació de Villamil, vegeu Fermín VILLAMIL, *Historia Justificativa de la defensa del proceso Fontanellas con las biografías y retratos de las personas interesadas en la causa, de la parte que en ella tomaron, papel que hicieron, y refutación de la obra que sobre lo mismo publica D. Estevan Ferrater, relator de la Audiencia de Barcelona*, Barcelona, Juan Oliveres, 1865.

21. Tot i que els judicis per jurat no es van institucionalitzar completament fins al 1888, també van existir durant quatre anys, durant el Sexenni, de 1871 a 1875. A més, els períodes de govern o d'influència progressista anaven acompanyats de lleis que establien jurats per delictes de premsa, el 1836, el 1854 i el 1864. Malauradament, no hi ha cap estudi exhaustiu de l'interessant tema del jurat. Com a guia, vegeu Antonio AGÚNDEZ, *Historia del Poder Judicial en España*, Madrid, Imprenta Nacional, 1974, pàg. 129-131.

22. Per a una relació interessant d'una causa cèlebre en què Sol i Vallès van litigar l'un en contra de l'altre, vegeu Cèlia CAÑELLAS i Rosa TORAN, «Ideologies i actituds professionals, criminologia i positivisme: el cas Wille», *L'Avenç*, 210 (gener de 1997), pàg. 12-16.

23. SERRACLARA, *La nueva inquisición...*

ran i Bas i Ricard Ventosa.²⁴ Aquests lletrats i els seus col·legues van litigar i van assessorar clients implicats en nombroses transaccions, incloent-hi rutes de comerç internacional lucratiu amb vins, licors, sucre, cotó, cafè, tèxtil i productes de cuir. Els plets tenien una llarga llista de temes: morositat, documentació falsa, instruments financers dubtosos, disputes per garanties, baralles de socis, controvèrsies d'assegurances, fallides i molts altres tractes incomplets, naufragis, grans estafes, tripijocs i frauds. Tampoc no cal oblidar els advocats més modestos que atenien les necessitats de petits comerciants i empresaris com ara els botiguers, els majoristes, els intermediaris o els agents de canvis de divises i efectes comercials. Tant els practicants prestigiosos com els modestos es trobaven al palau de la Llotja, on s'havia instal·lat des de feia segles el Tribunal de Comerç. Després de la Revolució de 1868, aquest tribunal, que havia estat molt distingit però que havia anat quedant antiquat en els procediments, va ser abolit com una relíquia de l'Antic Règim. Seguint unes tendències similars en tot el continent, els casos mercantils van passar a dependre de la jurisdicció dels tribunals ordinaris.

Per bé que els advocats mercantils eren els més visibles, els civilistes representaven el corrent subjacent de poder tranquil però incontestable. No seria adequat traçar una línia clara de distinció entre els experts en dret civil, en dret mercantil i en dret penal, ja que els advocats passaven d'una àrea de pràctica a l'altra usualment. De totes maneres, sí que podem identificar un grup d'avvocats civilistes que passaven els seus millors moments discutint punts tècnics de dret a les sales civils de l'Audiència. Alguns dels més prestigiosos del segle foren degans del Col·legi –com ara Salvador Gibert, Francesc Colom, Pau Puig de Llòzer i Melcior Ferrer–, autors i compiladors de tractats –com ara Pere Nolasca Vives i Cebrià, Josep Antoni Elias, Alexandre Bacardí i Joaquim Cadafalch i Buguñà– o lletrats experimentats, amb fama de bons oradors i de redactors convincents, com ara Joan Homs, Amador Guerra i Lluís Pons i Fuster. Però potser els advocats mitjans que s'alimentaven amb plets sobre família i propietat eren més importants que els juristes d'elit. Els notaris, molts dels quals també tenien títol d'avocat, exercien a més el dret civil, i la seva feina consistia a fer testaments, contractes de matrimoni, transferències de propietat i altres documents importants.

Val la pena d'analitzar per què els civilistes no buscaven el protagonisme polític de la mateixa manera que ho feien els advocats mercantils. Per què els polítics més destacats generalment s'associaven més amb interessos comercials que amb interessos agraris? Sembla que es poden subratllar dos motius. En primer lloc, tots els experts en dret mercantil distingits també eren civilistes –com ara Martí d'Eixalà, Permanyer, Duran– i, com a representants a les Corts, podien defensar tant interessos comercials com de la propietat. Per exemple, els diputats catalans van aconseguir d'anul·lar el projecte de Codi civil de Bravo Murillo el 1851, una legislació que amenaçava d'alterar de manera radical les regles de la

24. Es poden trobar biografies breus d'aquestes persones repartides en els panegírics de Manuel Duran i Bas als membres famosos de la professió. Vegeu Manuel DURAN I BAS, «La escuela jurídica catalana (discurso leído en la sesión pública inaugural que celebró el día 31 de enero de 1883...)», dins *Escritos. Estudios Jurídicos*, Barcelona, Oliveres, 1888, pàg. 348-374; «Ensayo Biográfico...»; i DURAN I BAS I ROURE, *Sesión celebrada por el Ilustre Colegio...*

pràctica legal.²⁵ En segon lloc, els fòrums en què es tractaven els interessos agraris i mercantils eren necessàriament diferents a causa de la naturalesa específica d'allò que estava en joc. En absència d'intervenció legislativa, la jurisprudència governava les relacions de propietat. En altres paraules, les disputes sobre la propietat, tant les petites com les grans, les que implicaven els rics i els pobres, es litigaven diàriament i sobre una base local, judici a judici. Hi havia en discussió un conjunt d'obligacions emfiteútiques extremament complicades, barrejades amb el dret positiu, la pràctica acumulada i els costums locals. Per contra, els temes mercantils, en especial les negociacions sobre tarifes, estaven a l'ordre del dia en el món de la política legislativa i requerien una representació permanent a Madrid. A les Corts, la majoria dels diputats i senadors catalans acostumaven a representar els interessos proteccionistes de la indústria; de tota manera tenien una feina força difícil, sobretot perquè l'advocat català més poderós a Madrid, Laureà Figuerola, era un lliurecanvista.

Seria erroni igualar pràctica del dret civil amb plets exclusivament de rutina, perquè eren pocs els que es desenvolupaven tal com estava previst. Molts advocats civilistes litigaven casos que sortien de diverses transaccions de terres en tot l'antic Principat, i ho feien navegant en un laberint de lleis i costums que era característic del règim català de dret de propietat i emfiteusi. Alhora, molts també van estar implicats en el complicat negoci de l'especulació immobiliària durant la renovació urbanística de la ciutat i el desenvolupament de l'Eixample. El més interessant és que els advocats civilistes eren coneixedors d'un bon feix de confidències de negocis i secrets familiars en una ciutat plena de rumors i insinuacions. Els bufets d'advocats vibraven amb històries sobre fills il·legítims, frauds testamentaris, concubinatges i altres elements sucosos de xafardeig que es filtraven cap a la novel·la romàntica. De fet, en una època en què la popularitat del confessorari feia temps que havia caigut en declivi i els divans de psiquiatres encara no eren populars, els despatxos dels advocats eren els principals llocs on la burgesia descarregava la seva culpa i el seu remordiment, on buscava el consol d'un advocat pacient i comprensiu, familiaritzat amb emocions colpidores i capaç de dissenyar estratègies en els mons implacables del mercat i de la família. L'advocat intentava mantenir la seva clientela assumint una perspectiva distant i racional mentre escoltava contínuament històries de duplicitat, crims passionals i rapacitat. El que ens ha d'admirar, en una professió en què prevalia la informació, la transparència i la confidencialitat, és com els advocats aconseguien trobar consell i consol per a la seva pròpia labor.

25. La protesta catalana contra el projecte de Codi civil de 1851 és descrita per Pablo SALVADOR I CODERCH a «El Proyecto de Código Civil de 1851 y el derecho civil catalán», a *La compilación y su historia. Estudios sobre la codificación y la interpretación de las leyes*, Barcelona, Bosch, 1985, pàg. 1-33. Aquest estudi se centra en les protestes contra el projecte de codi civil que van protagonitzar els grups agraris i religiosos. Però convé afegir, tanmateix, que l'èxit veritable de la protesta contra el projecte de codi civil va ser que mai no va arribar a ser sotmès a debat pels parlamentaris. Com a tal, el projecte de codi civil de Juan Bravo Murillo, un projecte 'bonapartista', escrit per Florencio García Goyena i estrictament fidel al Codi napoleònic, va fracassar juntament amb els seus intents de fer una reforma constitucional també 'bonapartista'. Algunes de les accions dels diputats de Barcelona en contra del projecte de Bravo Murillo estan citades per Borja DE RIQUER a «El conservadorismo político catalán: del fracaso del moderantismo al desencanto de la Restauración», *Recerques*, 11 (1991), pàg. 32.

Associacions corporatives

La fundació del Col·legi d'Advocats el 1833 marca l'inici de la vida associativa professional moderna.²⁶ Més que representar la continuació d'un gremi de l'Antic Règim, el Col·legi de Barcelona, com els de tot Espanya, en realitat va ser creat pel poder legislatiu, que el va dotar d'estatuts uniformes, coneguts com els *Estatutos para el régimen de los colegios de abogados del reino*, el 1838. Partint de la legislació bonapartista de la professió a França, els col·legis tenien dos propòsits. D'una banda, després dels desastres de les fases més radicals de la Revolució Francesa, quan els ordres d'advocats havien estat abolits, la majoria d'homes d'estat europeus van admetre la necessitat d'unes associacions independents.²⁷ De l'altra, la funció primordial dels Estatuts era liberalitzar la professió, deixant de banda les restes dels privilegis gremials. Amb un nou criteri, van permetre que qualsevol persona que tingués el títol universitari de Dret es pogués inscriure automàticament en el Col·legi. Havent pagat una matrícula, el llicenciat en Dret era lliure per exercir, sempre que estigués al corrent de les quotes anuals i que no vulnerés ell mateix cap llei.²⁸

Contràriament a les aparences, doncs, el Col·legi no tenia poders destacats per governar els seus membres. Aquest fet es pot apreciar analitzant una mica la manera com el cos d'advocats es relacionava amb els jutges de l'Audiència abans i després de la fundació del Col·legi. Seria erroni suposar que, en absència d'un gremi o d'una associació col·legial formalment reconeguda, els jutges de l'Audiència governessin la professió d'una manera autoritària. Aquest no era el cas. Abans que existís el Col·legi, nou dels membres de la cúria, els anomenats *examinadors*, eren els responsables formals d'examinar aquells que aspiraven a exercir la professió, un procediment que potser va servir per restringir el nombre de membres i no acceptar-ne de no desitjats.²⁹ Fos com fos, poc després de la fundació del Col·legi, es van suprimir els examinadors.³⁰ A més, els poders disciplinaris, per bé que estaven reconeguts formalment en els estatuts, gairebé no s'utilitzaven. De fet, si analitzem l'efecte net dels estatuts, es fa palès que, en el lloc dels nou examinadors que examinaven formalment els candidats i que seguerament es reunien amb els jutges per discutir de manera informal les condicions

26. Hi ha una història institucional: Enric JARDÍ, *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, Barcelona, Col·legi d'Advocats, 1989, 2 vol.

27. Vegeu Michael P. FITZSIMMONS, *The Parisian Order of Barristers and the French Revolution*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1987.

28. *Estatutos para el régimen de los colegios de abogados del reino*, Madrid, Compañía Tipográfica, 1838.

29. Per tenir més informació sobre examinadors, vegeu Ramón Lázaro DE DOU, *Instituciones del derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña, y de las principales reglas de Gobierno en qualquier estado*, Madrid, García, 1800-1803, vol. 3 (reeditat a Barcelona, Banchs, 1975), pàg. 15.

30. Per ser exactes, els *Estatutos* eren ambivalents pel que fa a la continuació dels examinadors. D'una banda, la Junta del Col·legi tenia instruccions d'admetre qualsevol membre que tingués una llicenciatura en Dret i que mostrés no tenir cap impediment legal per exercir (art. 9). De l'altra, la Junta també tenia instruccions d'assignar examinadors (art. 15). El Col·legi va seguir assignant examinadors fins que va decidir deixar de fer-ho el 1842. Per conèixer més sobre aquesta decisió, vegeu ACAB (Arxiu del Col·legi d'Advocats de Barcelona), *Actas de la Junta Directiva*, 22 de desembre de 1842.

de la pràctica de l'ofici, hi aparegueren nou membres de la junta directiva del Col·legi, incloent-hi el degà, que tenien funcions importants però que ja no tenien autoritat per examinar ni, per tant, per controlar la integració al cos d'advocats. Aquesta última funció va esdevenir exclusiva de l'àmbit del professorat universitari.

El Col·legi tenia poca autoritat sobre els seus membres, però exhibia una capacitat considerable per representar els seus interessos col·lectius. En aquest sentit, la funció del Col·legi s'acostava més a la d'un sindicat que a la d'un gremi. Les seves ambicions creixents podien irritar la predisposició bonapartista dels homes d'estat moderats, partidaris de mantenir el Col·legi supeditat al Ministeri de Justícia, centrat a Madrid. A partir del 1844, els liberals moderats van sotmetre decisions importants de tots els col·legis –com ara l'assignació d'advocats de pobres– a la revisió i aprovació judicial; un fiscal normalment assistia a les reunions importants i n'auditava els procediments. Arran d'aquesta mesura, la retirada de la supervisió judicial va passar a formar part de la política proposada pel partit progressista per a la professió jurídica i, quan aquest partit va tornar al poder per primer cop, la disposició restrictiva es va abolir definitivament pel Reial decret d'1 d'abril de 1855. Més tard, aquell mateix any, els progressistes van permetre al Col·legi de Barcelona que comencés a carregar impostos sobre cada poder de representació (*poder de bastanteo*) presentat als tribunals, una mesura que va permetre incrementar els fons del Col·legi de manera substancial.³¹ El 1865, el Col·legi ja havia adquirit fons suficients per traslladar les seves oficines fora de la sala d'espera de l'Audiència i llogar un pis al carrer de la Lleona, on va romandre durant uns trenta anys. El 1895, el Col·legi va tornar a traslladar-se cap a la Casa de l'Ardiaca, on es va endur la biblioteca, que en aquell moment era una de les més impressionants i voluminoses de la ciutat.

L'objectiu principal de la Junta Directiva del Col·legi era atendre els afers quotidians i intentar resoldre els conflictes entre advocats i jutges, assignar advocats de pobres i auditar la regulació d'honoraris. Era una institució força benigna, que intentava fomentar i mantenir les bones relacions laborals en una professió en què, per les confrontacions pròpies de l'exercici, els malentesos i els conflictes de personalitat eren molt freqüents. Tot i que l'estatut prohibia prendre postures polítiques fora de les seves funcions específiques, estava permès que la Junta enviés peticions a les Corts espanyoles quan percebia que una mesura legislativa determinada –normalment quan es tractava d'un procediment o poder judicial– afectava la pràctica de la professió de manera negativa. En qualsevol cas, els advocats tenien altres grups associatius més útils per actuar en l'esfera política i esperar l'opinió pública si era necessari. Els interessos legals estaven representats constantment per advocats que participaven en fòrums múltiples relacionats amb la vida econòmica i política.

L'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació era el braç polític del Col·legi. En general, acollia com a membres tots aquells advocats que demostrassin interès en les activitats que s'hi feien. Fundada l'any 1840, va tenir uns inicis irregulars, però amb el temps es va convertir en una de les associacions més importants de

31. Una Reial ordre de 25 de març de 1851 va donar al Col·legi de Madrid el dret de taxar les representacions legals, mentre que la Reial ordre de 10 d'octubre de 1855 va conferir el mateix privilegi als advocats de Barcelona.

la ciutat. Després de dos anys de reunions periòdiques, l'Acadèmia va caure en la inactivitat i no va incorporar ni un sol membre entre 1842 i 1857.³² Però cap a final de la dècada de 1850 va tornar a començar a reunir-se de manera regular. Els seus membres eren tant advocats com notaris, que debatien sobre diversos temes importants i sovint despatxaven peticions a les Corts espanyoles. En termes generals, els *acadèmics*, tal com se'ls coneixia, s'ocupaven principalment de qüestions relatives al dret civil. Sobretot es dedicaven a mantenir el règim 'foral' de propietat i de família, i més especialment les institucions de l'emfiteusi i de la llibertat testamentària, que més tard es van considerar pedres angulars del que es coneixeria com el *dret civil català*.³³ L'aliança amb l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre era molt estreta i ambdues institucions tingueren el mateix president fundador, Josep Bertran i Ros. Fins al moment en què el Col·legi va llogar el seu propi local al carrer de la Lleona, l'Acadèmia celebrava moltes de les seves sessions a la seu de l'Institut.³⁴

Durant la Restauració, els juristes de la ciutat van crear altres associacions que oferien alternatives a la preferència de l'Acadèmia de Jurisprudència pel dret civil i pel conservadorisme agrari. El 1876, els professors de dret administratiu de la Universitat de Barcelona Josep Flaquer i Josep Domènech i Coll, que s'havien associat prèviament al partit progressista, van fundar l'Acadèmia de Dret Administratiu.³⁵ Aquesta acadèmia rival funcionava com a branca barcelonina d'una organització centrada a Madrid, que dirigia l'advocat català Laureà Figuerola. L'Acadèmia de Dret, fundada formalment el 1871, fou més activa.³⁶ Formada per advocats joves i estudiants de Dret, aquesta acadèmia va tenir una vida associativa vibrant durant les dècades de 1880 i 1890. En un principi es reunia al local del Col·legi, però en va ser expulsada el 1879 perquè permetia l'entrada a persones que no eren advocats i sembla que feien massa soroll.³⁷ A partir d'aleshores es va reunir al local del Foment del Treball Nacional. El 1879 va retre homenatge a la memòria del seu mentor intel·lectual, Joan Illas i Vidal, un mercantilista de pura sang que sempre va tenir unes relacions difícils amb els advocats civilistes i els notaris que dominaven l'Acadèmia de Jurisprudència.³⁸ Cap a final de segle, l'Acadèmia de Dret continuava sostenint conflictes forts amb la seva rival més prestigiosa.

32. L'Acadèmia de Jurisprudència encara conserva el seu antic registre: vegeu Arxiu de l'Acadèmia de Jurisprudència, *Registro general de socios, 1840-1893*.

33. Per conèixer les activitats i preocupacions de l'Acadèmia, vegeu Albert GARCIA I BALANÀ, *Ordre jurídic liberal i trajectòria de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, 1840-1931 (A propòsit de la formació i els límits de la política burgesa a Catalunya)*, treball de 9 crèdits presentat al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat de Barcelona (novembre 1993).

34. Vegeu, per exemple, *Sesión pública anual de apertura celebrada por la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Barcelona. El día 29 de diciembre de 1861*, Barcelona, Verdaguer, 1862, pàg. 5. Destaca que aquesta sessió es va celebrar a l'"*Instituto agrícola catalán de S. Isidro donde acostumbra a celebrar sus sesiones*".

35. ACADEMIA DE DERECHO ADMINISTRATIVO DE BARCELONA, *Estatutos y reglamento aprobados por el Excmo. Sr. Gobernador de la Provincia en 10 de marzo 1876*, Barcelona, Ramírez, 1876.

36. ACADEMIA DE DERECHO, *Estatutos y reglamento de la Academia de Derecho. Establecida en Barcelona en 1871*, Barcelona, Ortega, 1891.

37. ACAB, *Actas de la Junta Directiva*, 21-III-1879 i 3-V-1879.

38. Pedro ESTASÉN Y CORTADA, *Illas i Vidal. Memoria necrológica de dicho economista y abogado leída en la Academia de Derecho de Barcelona*, Barcelona, Ramírez, 1879.

Alguns projectes no van tenir èxit. El 1840, el Col·legi va fundar l'Asociación de Socorros Mutuos de los Abogados de Cataluña, un fons de pensions primitiu destinat a cobrir algunes de les necessitats econòmiques dels membres retirats o discapacitats, així com de les viudes i dels orfes dels associats. L'Associació mai no va funcionar de manera eficient, tot i que rebia ingressos freqüents. Vicenç Rius i Roca, professor de dret romà de la Universitat, va intentar rehabilitar-la a partir de 1859, i els seus esforços van tenir continuïtat en el seu nebot i deixeble, Francesc Rius i Taulet, que va heretar-ne el càrrec de president el 1868.³⁹ És interessant d'observar que els objectius de Rius i Taulet eren combatuts pel seu rival polític Manuel Duran i Bas, que no creia que l'associació fos viable econòmicament, i estava més a favor del desviament de fons cap a un desenvolupament més ambiciós de la biblioteca. Després d'un dels pocs debats dramàtics que recullen les *Actas* del Col·legi, en un principi va prevaler Rius i Taulet.⁴⁰ Però, a la llarga, qui va tenir èxit va ser Duran. El 1871, el Col·legi va retirar el seu ajut, i el 1876 l'Associació va ser declarada insolvent.⁴¹ L'equip de directius i degans del Col·legi era dominat pels advocats arrengrerats generalment amb els moderats, la Unió Liberal, i més tard pel partit conservador. La tradició progressista de Rius i Taulet i els seus nombrosos companys era omnipresent i no deixava de tenir influència, però exercia un poder molt menor.

Una altra àrea que inicialment no va donar fruits va ser el patrocini d'un diari o revista acadèmica. El 1860, Magí Soler i Espalter va crear un diari bisetmanal, titulat *Gaceta Jurídica. Periódico de Jurisprudencia y Administración*, una publicació que s'assemblava molt a una altra de Madrid, però que no va durar ni un any. El 1866, Josep Maluquer de Tirrell va posar en circulació una altra publicació, anomenada *El Derecho. Revista de Jurisprudencia y Administración*. Es tractava d'una altra publicació bisetmanal que sembla que només es va imprimir el 1867-1868. Finalment el suport institucional va arribar el 1895, quan el Col·legi i l'Acadèmia de Jurisprudència van llançar conjuntament la *Revista Jurídica de Catalunya*, una revista acadèmica que encara avui existeix i que en origen partí del model de la *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, publicada a Madrid des de 1853.

Classe social i família

Els orígens socials de classe es poden mesurar analitzant els certificats baptismals dels advocats que van estudiar a la Universitat de Barcelona. Tal com passa en altres estudis similars, algunes descripcions que trobem en els certificats, com ara els termes genèrics *pagès* o *comerciant*, són malauradament molt va-

39. Les dificultats econòmiques de l'Associació des de la seva fundació el 1840 fins a l'intent de recuperació el 1859 es detallen a J. COLL Y BRITAPAJA, «La Asociación de Socorros Mutuos de los Abogados de Cataluña», *El Derecho. Revista de Jurisprudencia y Administración* (1866), pàg. 425-430, 433-448 i 457-467.

40. Per als debats entre Rius i Taulet i Duran i Bas sobre aquest tema, vegeu *ACAd* (Arxiu del Col·legi d'Advocats), *Actas de la Junta General*, 7-VI-1868.

41. El pressupost per a 1871-1872 no va incloure fons per a l'Associació per primera vegada des de 1859 (*ACAd, Actas de la Junta General*, 28-V-1872). Per a informació sobre la insolvència de l'Associació, vegeu *ACAd, Actas de la Junta General*, 28-VI-1876.

gues. No obstant això, si els considerem en conjunt, es pot esbossar un perfil general, tot i que les descripcions particulars no expliquen necessàriament l'estatus concret de cada persona.

Taula 1. Procedència social dels advocats de Barcelona

Professions paternes	1857	1897
Nobles o propietaris ⁴²	20 %	16,9%
Professions jurídiques ⁴³	24 %	27,5%
Altres professions ⁴⁴	24,8%	14,2%
Comerciants i financers ⁴⁵	17,6%	21,0%
Artesans, botiguers, empleats i treballadors ⁴⁶	13,6%	20,4%
<i>Individus de la mostra</i>	<i>125</i>	<i>367</i>

La disponibilitat d'informació anàloga sobre advocats en llocs seleccionats de França, Alemanya i Itàlia ens permet de situar aquestes dades en un context comparatiu, tot i que caldria ampliar la recerca.⁴⁷ Tenint en compte estudis com-

42. Aquesta categoria inclou totes les denominacions aristocràtiques, així com les descripcions com ara *propietari*, *hisendat*, *rendista*, *pagès* i *pagès hisendat*.

43. Aquesta categoria inclou les professions jurídiques de primer i segon ordre, incloent-hi jutges, magistrats, fiscals, relators, advocats, notaris, secretaris, procuradors, etc.

44. Aquesta categoria inclou oficials militars, professionals de la salut (cirurgians, metges, farmacèutics, veterinaris, etc.), així com enginyers, professors d'universitat i mestres de primària o secundària.

45. Aquesta categoria inclou descripcions com ara *fabricant*, *comerciant*, *del comerç*, *corredor* i d'altres.

46. Aquesta categoria inclou els artesans, empleats, botiguers, mariners i treballadors de diversos tipus (*bracer*, *jornaler*, etc.).

47. Les dades sobre la procedència social dels advocats del segle XIX són un veritable mosaic d'estudis de diferents llocs i períodes. Per a informació sobre advocats napolitans i florentins, vegeu Hannes SIEGRIST, «Gli avvocati nell'Italia del XIX secolo. Provenienza e matrimonio, titolo e prestigio», *Meridiana. Rivista di Storia e Scienze Sociali*, 14 (1992), pàg. 148. Per a informació sobre advocats a l'estat de Hannover, vegeu Kenneth LEDFORD, *From General Estate to Special Interest: German Lawyers, 1878-1933*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, pàg. 145-149. També resulten útils els estudis sobre els orígens socials dels matriculats i graduats en facultats i escoles de dret. Vegeu Patrick HARRIGAN i Victor NEGLIA, *Lycéens et collégiens sous le Second Empire. Étude statistique sur les fonctions sociales de l'enseignement secondaire public d'après l'enquête de Victor Duruy (1864-65)*, Université de Lille III, Maison des Sciences de l'Homme, 1979, taules 21, pàg. 117; i Konrad H. JARAUSCH, *Students, Society, and Politics in Imperial Germany: The Rise of Academic Illiberalism*, Princeton, Princeton University Press, 1982, pàg. 152-153. Alguns autors han comparat i sintetitzat de manera molt adequada diversos estudis: Christophe CHARLE, «Professionen und intellektuelle. Die liberalen Berufe in Frankreich zwischen Politik und Wirtschaft», dins Hannes SIEGRIST (ed.), *Bürgerlich Berufe. Zur Sozialgeschichte der freien und akademischen Berufe im internationalen Vergleich*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1988; i «Pour une histoire sociale des professions juridiques à l'époque contemporaine. Note pour une recherche», *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 76-77 (1989), pàg. 117-119; i Mariano BANTI, «Burgesses de les 'professions' a l'Europa del segle XIX», *Recerques*, 28 (1994), pàg. 28-29.

parables, es fa palès que els advocats de Barcelona, igual que els seus col·legues de tot Europa, procedien d'ambients de classe mitjana, burgesos i amb educació universitària, sobretot de les professions jurídiques i d'altres professions, i dels sectors financer, industrial i comercial.⁴⁸ Aquesta observació confirma el principi que l'educació i la professionalització serviren com a forma de reproducció social. Amb tot, el fet més excepcional dels advocats de Barcelona, en comparació amb els d'altres llocs d'Europa, és l'alt percentatge de professionals d'origen popular i el relatiu baix percentatge dels de la classe dels propietaris. Només els estudis alemanys revelen una densitat menor de fills de propietaris, cavallers o rendistes. I per bé que els historiadors alemanys també han advertit que el conjunt de les professions van anar incloent un component considerable de gent de les classes mitjanes-baixes, no hi ha estudis d'altres ciutats o països que mostrin un percentatge tan alt de professionals provinents de les classes artesana i obrera com en el cas de Barcelona.

A simple vista, la composició força heterogènia de la professió legal pot semblar sorprenent. Aquest fet pot tenir a veure amb la naturalesa de la mostra de dades, tenint en compte que Barcelona era una ciutat eminentment industrial i que, per tant, comptava amb un segment popular teòricament amb més mobilitat social que la d'altres ciutats que tenim documentades. En qualsevol cas, és clar que l'accés a la professió no estava tancat absolutament als estrats inferiors. Sens dubte, alguns casos van ser molt destacables. La història de procés de pobre a ric més espectacular va ser la de Maurici Serrahima, fill d'un artesà, del qual es deia que va venir a peu a Barcelona des de la seva Manresa natal perquè no es podia permetre pagar-se el trajecte en carro. En arribar a Barcelona al principi de la dècada de 1850, Serrahima va treballar com a aprenent en l'oficina d'un dels juristes més distingits del segle, Pere Nolasca Vives i Cebrià; a l'època de la Restauració, Serrahima mateix s'havia convertit en un dels més cèlebres, i va arribar a ser degà del Col·legi a la dècada de 1890.⁴⁹ Però el seu cas no va ser l'únic: els certificats baptismals de Felip Vergés i de Francesc Permanyer, per exemple, registren com a ocupació principal dels seus pares la de boter i de saboner, respectivament.⁵⁰

Cal destacar que les descripcions que es troben als certificats baptismals no sempre evidencien un cas destacable de promoció social en una sola generació. N'hi ha molts que reflecteixen un ascens social que normalment havia començat com a mínim a la generació anterior. Òbviament, les descripcions es refereixen a la professió del pare en el moment del naixement del fill, i, sens dubte, moltes famílies es van enriquir entre el moment en què va néixer el futur advocat i el moment en què aquest havia d'ingressar a la universitat. Narcís Verdager, per exemple, va començar a estudiar dret a la dècada de 1870 i provenia d'una família artesana però no era gens pobre ni mancat de bona educa-

48. Pel que fa als estudis que acabem d'esmentar, els advocats napolitans i florentins eren l'única excepció d'aquesta regla: durant el segle XIX i el principi del XX, hi havia un alt percentatge d'avocats pertanyents a les classes benestants. Vegeu SIEGRIST, «Gli avvocati...», pàg. 148, i BANTI, «Burgesies de les 'professions'...», pàg. 29.

49. Hi ha una biografia interessant, escrita pel seu nét: MAURICI SERRAHIMA, *Un advocat del segle XIX. Maurici Serrahima i Palà*, Barcelona, Horta, 1951.

50. AGHUB, Francisco Permanyer i Tuyet, Felipe Vergés i Permanyer.

ció. Segons el seu biògraf, el pare de Verdaguer era un mestre d'obres amb estudis, responsable de la construcció de moltes cases a Vic i que va tenir un equip d'empleats de diversa mena. Descrit com a "*empresario de obras*" pel seu nét, el certificat baptismal de Narcís Verdaguer diu que la professió del seu pare era la d'"*albañil*".⁵¹ El cas de Verdaguer representa la regla general més que no pas l'excepció: un artesà ric o amb mobilitat social ascendent podia tenir els mitjans necessaris per donar al fill una professió, encara que la majoria no ho podia fer. En realitat, per a la major part de fills d'artesans, l'amenaça d'evolucionar cap avall, la proletarització, era una probabilitat molt més gran que la perspectiva d'ascendir socialment. No obstant això, hi havia un grapat d'homes persistents, intel·ligents i afortunats que van poder aprofitar-se de la professió jurídica per millorar el seu estatus.

Pel que fa al destí de l'advocat individual, els contactes familiars també eren molt importants. El fet de trobar un lloc com a passant en un gabinet consolidat oferia les millors oportunitats d'èxit al jove advocat. Com és lògic, les famílies ja vinculades a la professió eren les més privilegiades en aquest sentit. L'èxit i el poder polític de moltes famílies de juristes, com ara els Ferrer, els Permanyer, els Ventosa, els Maluquer, els Duran, els Castellar, els Borrell i els Vergés, per citar-ne només uns quants, donen testimoni del fet que molts despatxos professionals passaven de pare a fill. Les relacions oncle-nebot també eren força comunes. Per exemple, el certificat baptismal de Francesc Rius i Taulet registra el seu pare com a sastre, però el seu èxit personal obeí al privilegi de tenir com a oncle i mentor Vicenç Rius i Roca, degà de la Facultat de Jurisprudència.⁵² Valentí Almirall va estudiar per a advocat i fins i tot va exercir durant uns quants anys, abans de dedicar-se exclusivament a la política. Si hagués tingut prou inclinació, no hauria tingut gaires problemes per progressar en la professió, ja que el seu oncle Pau Puig i Llòzer havia estat degà del Col·legi. De tota manera, amb més freqüència els aprenents no seguien una tradició familiar. Conrad Roure, per exemple, va fer d'aprenent a l'oficina amb l'advocat de família Josep Antoni Canals, un dels molts practicants de la ciutat modestos però amb èxit.⁵³

No totes les connexions familiars, òbviament, tenien la mateixa importància. Poques famílies estigueren més ben integrades en els cercles elitistes que els Maluquer, una veritable dinastia legal i política amb unes xarxes que estan explicades amb molta franquesa en les fascinants memòries de Joan Maluquer i Viladot.⁵⁴ Fill del polític progressista i advocat de mitjan segle XIX Salvador Maluquer, Joan podia escollir entre diversos bufets per fer d'aprenent quan va anar

51. Vegeu Joaquim COLL I AMARGÓS, *Narcís Verdaguer i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, pàg 30-32, i AGHUB, Narcís Verdaguer i Callís.

52. AGHUB, Rius i Taulet. Per a algunes notes sobre l'origen de Rius, vegeu Maximiano GARCÍA VENERO, *Rius y Taulet. Veinte años de Barcelona (1868-1888)*, Madrid, Editora Nacional, 1968, vol. 1, pàg. 51-54.

53. Per consultar notes sobre Roure i el seu amic Almirall, vegeu Conrad ROURE, *Recuerdos de mi larga vida. Costumbres, anécdotas, acontecimientos y sucesos acaecidos en la ciudad de Barcelona, desde 1850 hasta el 1900*, Barcelona, El Diluvio, 1925, vol. 1, pàg. 121 i 135-136.

54. Joan MALUQUER I VILADOT, *Les meves noces d'or amb el molt il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, 1877-1977. Records de 50 anys professionals polítics i locals*, Barcelona, Altés, 1929.

cap a Madrid el 1876 a treure's el doctorat. En arribar-hi, va deixar de banda l'oportunitat de treballar amb Laureà Figuerola, el bufet del qual estava especialitzat en casos del contenciós administratiu i, per contra, va escollir el prestigiós despatx de Manuel Alonso Martínez, que més endavant va ser autor del Codi civil espanyol (1889) i que aleshores era diputat liberal per Cervera. En tornar a casa, Joan Maluquer va fer pràctiques al despatx del seu cosí Eduard Maluquer de Tirrell, el líder barceloní de la branca de dretes del partit liberal dirigit per Germán Gamazo, el soci del gabinet d'Alonso Martínez. El 1903, Joan Maluquer va accedir al seu càrrec més important, fiscal a la Cort Suprema, durant el primer govern d'Antonio Maura; aquest assoliment no deixa de tenir relació amb el fet que també Maura provenia de cercles gamacistes. Els contactes polítics i jurídics de la família Maluquer, que anaven de Barcelona a Madrid i que estaven estretament implicats en el partit liberal de la Restauració, eren excepcionals. Però, tanmateix, eren indicatius de l'existència de cadenes paral·leles, la major part a una escala molt menor i local.

Conclusió

Des d'una perspectiva de llarga durada sobre la professió, el segle XIX potser es pot considerar una 'edat de plata'. El segle XVII havia estat una veritable 'edat d'or' en què el nombre d'advocats havia crescut fins a presentar el percentatge més alt que mai han assolit en relació amb el conjunt de la població de la ciutat.⁵⁵ Va ser durant aquest període que els juristes eren protagonistes de controvèrsies constitucionals llargues i sovint delicades entre la Corona i la Diputació; també hi emergia el prestigi d'un grup d'advocats distingits, com ara Calderó, Fontanella, Ripoll, Peguera, Xammar i d'altres, que publicaven tractats en llatí fora de les fronteres espanyoles, a llocs com ara Venècia, Lió, Niça, Anvers, Colònia i Ginebra.⁵⁶ L'arribada dels Borbons al tron i la promulgació del Decret de Nova Planta (1716), seguit per la corresponent reorganització de l'Audiència i el tancament de la Universitat de Barcelona, van portar la professió cap avall, camí d'una penosa recuperació. Tanmateix, va tornar a emergir en el segle XIX, sota els auspicis de l'Estat liberal, que oferia nous tribunals, i amb el suport dels propietaris agraris emergents i les classes urbanes mercantils, que proporcionaven els plets.⁵⁷ Els acadèmics del segle XIX no van

55. Jim Amelang destaca que a principi del segle XVII, hi havia 3,7 advocats per cada 1.000 habitants a la ciutat. Aquesta xifra va augmentar a 5,5 a les vigílies de la Nova Planta (1716). Cap al 1849, aquest nombre havia baixat fins al 2,2. Vegeu James S. AMELANG, «Barristers and Judges in Early Modern Barcelona: The Rise of a Legal Elite», *American Historical Review*, 89, núm. 5 (desembre 1984), pàg. 1269.

56. Vegeu, en general, Joan Lluís PALOS, *Els juristes i la defensa de les Constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic, Eumo, 1997.

57. Per a informació sobre el nombre creixent i la composició social dels litigants des del segle XVIII fins a principi del XIX, vegeu Albert COTS I CASTAÑÉ, *Els litigis judicials en la societat catalana del segle XVIII i primera meitat del XIX. Una aproximació a partir dels processos civils de la Reial Audiència de Catalunya*, Barcelona, Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Departament d'Història Contemporània, 1988, [tesi doctoral].

ser tan cèlebres internacionalment ni tan refinats intel·lectualment com els seus predecessors del segle XVII (pocs ho eren en cap part d'Europa), però els advocats van tornar a assumir una influència renovada en la vida econòmica i política.

Convé destacar que el *boom* legal de les dècades centrals del segle XIX no va durar gaire. En les darreres dècades, la professió es va anar fent més i més competitiva, i eren menys les persones amb carrera de Dret que podien trobar un lloc dins del món tancat de l'exercici privat.⁵⁸ Aquest canvi en el mercat, el van percebre molt especialment els practicants del moment. En les seves memòries, Amadeu Hurtado es refereix a l'existència de la "*crisi del plet*" que va començar al final del segle XIX. Segons ell, la conversió de la riquesa agrària a la mercantil va comportar una simplificació de les regles legals, cosa que va fer que els litigis entre famílies fossin cada vegada menys freqüents.⁵⁹ Hurtado tenia una part de raó. Tot i que sembla que els plets de dret civil estaven en declivi, la realitat és que l'increment del nombre d'avvocats també estava agreujant la situació.⁶⁰ D'una manera creixent, els llicenciats universitaris en Dret van anar buscant-se ocupacions fora de l'advocacia. Per a d'altres, el problema no era l'escassetat de judicis, sinó l'excés d'avvocats. Així és com Benito Pérez Galdós veia la situació al principi de la Restauració: "*La primera y más terrible plaga de España es la turbamulta de jóvenes letrados, para cuya existencia es necesaria una fabulosa cantidad de pleitos. Las cuestiones se multiplican en proporción de la demanda. Aun así, muchísimos se quedan sin trabajo, y como un señor jurisconsulto no puede tomar el arado ni sentarse al telar; de aquí proviene ese brillante escuadrón de holgazanes, llenos de pretensiones, que fomentan la empleomanía, perturban la política, agitan la opinión y engendran las revoluciones. De alguna parte han de comer: Mayor desgracia sería que hubiera pleitos para todos*".⁶¹

Per acabar, cal destacar que els canvis del mercat en les darreres dècades del segle anaven en paral·lel amb les orientacions noves en l'esfera política. Com se sap, moltes associacions legals i altres grups van col·laborar durant la dècada de 1880 a defensar el dret civil de les conseqüències potencialment perjudicials del Codi civil espanyol (1889). Durant el darrer terç del segle, diversos advocats joves van dirigir o participar en altres grups dedicats al renaixement cultural i intel·lectual. Cap a la dècada de 1890, era obvi que els líders corporatius també re-

58. Això es fa evident en la xifra minvant d'avvocats practicants i no practicants. Per exemple, el 1845 hi havia 2,3 advocats practicants per cada un de no practicant. Cap al 1880, aquesta ràtio va disminuir substancialment, i va arribar al 0,87 d'avvocats practicants per cada un de no practicant. Vegeu *Lista de los abogados del Ilustre Colegio de la ciudad de Barcelona en 1848*, Barcelona, 1848; i *Lista de los abogados del Ilustre Colegio de la ciudad de Barcelona, 1880-81*, Barcelona, 1881.

59. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, pàg. 11-17.

60. El Ministeri de Justícia va informar que, de 1869 a 1899, les decisions civils emeses des de l'Audiència i els jutjats de districte van baixar de 6.262 a 4.904, i a Espanya de 55.698 a 43.526. Durant aquest mateix període, la professió va augmentar de 620 advocats a 823, i de 314 advocats practicants a 452. Les xifres de litigis del Ministeri de Justícia estan llistades al final de les conferències inaugurals de l'obertura dels tribunals. Vegeu MINISTERIO DE GRACIA Y JUSTICIA, *Solemne apertura de los Tribunales (1869-1899)* i *Lista de los abogados del Ilustre Colegio de la ciudad de Barcelona, 1869-1899*.

61. Utilitzo Benito PÉREZ GALDÓS, *Doña Perfecta*, Madrid, Cátedra, 1982, pàg. 111.

presentaven l'avantguarda del catalanisme polític.⁶² Amb tota seguretat, la competitivitat creixent –per no parlar de la tendència dels professionals joves cap a carreres en el sector públic– no deixava de tenir relació amb l'arrelament del catalanisme polític entre la generació més jove.⁶³ Després de tot, entre les seves moltes promeses, els catalanistes oferien trencar el monopoli virtual de Madrid en alts càrrecs polítics i modernitzar i engrossir la burocràcia de la regió, centralitzant Catalunya encara més intensament al voltant de Barcelona. No obstant això, la relació entre els desenvolupaments professionals i els polítics no és una relació determinista, sinó que convé analitzar-la amb paciència i de manera sistemàtica. Per desgràcia aquesta evolució pertany a un període diferent del que hem estat tractant. Haurem d'esperar una altra oportunitat per fer-ne una anàlisi més profunda.

62. Una prova que recolza aquesta tesi va arribar el 1896, quan Joan Permanyer, un dels fundadors i promotors principals de la Unió Catalanista, va ascendir a la presidència de l'Acadèmia de Jurisprudència, un any després que el seu col·lega Àngel Guimerà fes el mateix a l'Ateneu Barcelonès. El discurs inaugural de Guimerà es va fer famós perquè va ser el primer d'aquest tipus que es pronunciava en català. Permanyer va fer el seu en castellà, però només el títol ja revela les seves inclinacions: Joan J. PERMANYER, «Necesidad que la vida jurídica de Cataluña sea Catalana en todas sus esferas y manifestaciones (discurso leído en la sesión pública inaugural de la Academia de Jurisprudencia, 6 Marzo 1896)», *Revista Jurídica de Cataluña*, 2 (1896), pàg. 162-189.

63. COLL I AMARGÓS, *Narcís Verdaguer i Callís...*, pàg. 19-20, fa una observació similar sobre l'estatus professional dels catalanistes joves.